

Németh Erzsébet

## Ady Endre *A titok arat* című mitológiai versének értelmezése érzékképeken alapuló metodikával

Ady Endre ember szerinti szülei Ady Lőrinc és Pásztor Mária, az irodalom szerintiek: a Költészet és a Mitológia.

Ady Endre költészetének máig és ki tudja, meddig érvényes nagyságát és aktualitását – József Attila szerint: „virágzás, élet és örök” – verseinek legősibb, a mitológiai és archetipikus mélységeket feltáró szimbólumai döntően meghatározzák. A verseiben újra és újra előforduló kifejezések, utalások arra engednek következtetni, hogy ami a néprajztudósok számára kutatandó téma, az Ady számára gyermekkori, természetesnek mondható ismeret volt. Adynak a világ egészére vonatkozó tudása olyan rétegeket is tartalmaz, amelyek nem az általános műveltségből, iskolában megszerzett tudásból származnak. Egyes motívumok, a nyelvi megformáltság mögött rejlő szimbolikus tartalmak az ősi megismerések idejébe vezetik vissza az olvasót. Az ok-okozati összefüggéseken alapuló megismerés analitikus módon, fogalmi nyelvet használva közelít a világ egészéhez. „Az analogikus gondolkodás pedig szintetizál, képekben és képi nyelven gondolkodik, holisztikus világgépet alakít ki.”

Szerb Antal Ady időtlenségét és az irodalom határain túlmutató hatását így fogalmazta meg: „Ő volt az, akiben teljes lett az idő, akinek elébe jutottak az előfutárok, aki kimondta a szót, amit ki kellett mondani. (...) Adyban volt valami prófétikus, volt benne valami a *jelből*, amelynek ellentmondatik.”

Már gyermekként magába gyűjtötte a vallási élményeken kívül falujának dalait, meséit, mitikus történelmiségét, legendáit is. Tudjuk, hogy hat ujjal született, és ismerte apogány néphitet a táltosság jegyeiről. Mindez kezdettől fogva megalapozta benne az eleve elrendeltség, a kiválasztottság tudatát. Számos versében megtalálható a sámánizmus szimbólumkészlete, motívumai.

A sámánkodás adottság, képesség, amely vagy megvan valakiben, vagy nincs. A sámán tanítói a szellemek, tudását tehát nem saját akaratából szerzi, hanem „úgy” kapja.

A különös, nem egészen normális gyerekekből lesznek a varázslók, a sámánok. Hogy Ady is ilyen lelkiállapotú volt, már fiatalkori leveleiből is kiténik: „ideggörcsben vergődöm”, „majd megbolondulok”, „iszonyú neuraszténiás vagyok”, „örülten ideges”, „közel az idegek végső felbomlásához”, és hasonlók.

A tárgykor ismerői gyakran beszélnek „sámán-betegségről”, s a kiválasztottságát Ady is betegséggént éli meg, ami születése óta kíséri.

Réti Endre orvosi szemmel így írja le a sámán-betegséget: „A szellem különleges betegséget bocsát az általa kiválasztott egyénre, ez sokáig tart, néha több évig, és világos tünetekkel jár együtt. A betegség idején fizikai szenvedések mutatkoznak a szellemek kínszási következtében. Ezek a jelöltet ütik, fojtogatják, alámerítik a vízbe stb.”

Barta János szerint: „A testi stigmához, amelyet Ady holtáiglan viselt, rajta volt a szellemi bűverő, a hit és a szuggesztió karizmatikussá, olykor démonivá növekedő bélyege, s vele az a tudat, hogy csak eszköz egy felsőbb hatalom kezében. Innen adódik a ránehezedő átok, a sújtottság, a szörnyeteg-volt élménye. A Messiásképzet, a Jézus- és a prófétaversek. (...) Üzenet volt ő maga, egész emberi mivoltával és költészetével.”

Korai költészetében a mítosz én-centrikus: *A Hortobágy poétája, A magyar Messiások, Góg és Magóg fia vagyok én*. Ezekben a költeményekben mitikus harcot vív a valósággal, hogy küldetése érvényes legyen. Később az én centrális szerepét a mitizálásban a keresztény hit, a történelmi trauma veszi át, az én elveszíti önnön mitológiai dimenzióit, és téren-időn kívüli dimenzióba helyezi magát.

Az istenes verseiben a Biblia mint mitológiai alap van jelen, és Adynak sok verse a Bibliában lévő mítoszra épül. Az Isten és ember közötti viszony azonban nála nem alárendeltségi viszonyt jelent, az „én” mintegy egyenrangúsítja magát a transzcendenciával. Szinte önmagát is beemeli a mítosz világába. Ami természetesen nyelvben és kultúrában való éleést is jelent. Kerényi Károly szerint: „a mitológia azoknak, akik benne gondolkodnak és általa fejezik ki magukat, egyúttal: élet és cselekvési forma”.

A szakirodalom úgy tartja számon, hogy Adynak a párizsi tartózkodásától fogva rendszeres olvasmánya volt a Biblia. Verseiben 1907-ben merül fel először az istenhit motívuma. „Istenes verseiben egyaránt helyet kap a modern ember racionalista kételkedése és egyéniségközpontúsága. Hívó és hitetlen, keresztény és panteista, misztikus és ateista beállítottságok metszéspontjából emelkedik ki Ady Isten-mítosza. Költészetében a modern európai szellem és az ősi vallásos kollektív élmények mérkőzésének nagyszerű látványa tárul elénk” – írja Keresztury Dezső.

Istenhez való eljutása mégsem volt egyszerű, sok lépcsőfok vezetett a dacos tagadástól a megtalált, megélt hitig. Hány lélek-lépés lehetett „S az álmom: az Isten”-től az „Ő: a Muszáj, a Lesz, az Ámen”-ig?

Ady isten-képe összetett, megfoghatatlan jelenség. Az istent sok színben feltüntető vallásos líra az övé, mely a háború szörnyűségeinek idején igen kétségbeejtő, komor víziókat tartalmaz. Ezek közül való az általam kiválasztott költemény is.

Versértelmezési/elemzési módszerem lényege – lévén szó mitológiai versről – az interpretációs képkalkotás és képelemzés a gondolati összefüggések által. A belső tartalmi mondanivaló kiemelése a mitológiai jelenségek és a fogalmi képek függvényében. Az aitiológia okmagyarázó jellegét pedig kibővítve a mítosztörténet általános magyarázatával képet adni a mítosz költeményre gyakorolt hatásáról. Így a belső és külső paradigmák oppozícióival a mitémák jelentéslényegét explicitté téve.

„A gondolati képet a képzelet alkotja, a magyar képzelet szóban eleve benne van a kép, a képzelet képes rá, hogy alkosson, mert van rá képesítése, de ha képtelen rá, akkor nem keletkezik költemény.” (Németh Dezső)

A világról alkotott fogalmi képeinket érzékeink által hozzuk létre. Nem szövegben vagy beszédben gondolkodunk, hanem képekben. A szöveg olvasásakor is gondolati képek alakulnak ki bennünk, ha hangosan olvasunk: a hallgatók is képeket látnak, és nem hangokat vagy betűket. Beszéddel, írással nem látunk, hallunk, ízlelünk, tapintunk, szaglászunk, de el tudjuk mondani, le tudjuk írni az érzékeinkkel felfogott, képpé formált dolgokat. Ha előttünk van a könyvlapon egy költemény szövege: a látvány nagyon keveset vagy szinte semmit sem mond a költeményről. Nem olyan, mint egy festmény, amely első látásra is kitarulkozik valamennyire. A versszöveget sorról sorra le kell tapogatni (elolvasni), a szöveg alapján képeket alkotni. Ebből következik, hogy nem szövegeket kell elemezni, hanem képeket. Érzékeinkkel vissza kell állítani a gondolati képeket, mert csak így jutunk el az élmény állapotáig.

Vannak alapfogalmak, melyek gondolati képe szokványos, de az összetett és az elvonatkoztatott fogalmak értelmezése a szubjektum értelmezésétől függ. Ezért a bonyolultabb mitológiai nyelvi fogalmaknál az aitiológiai és a metanyelvi kifejtés is szükségessé válhat.

A mítoszértelmezés folyamatábrájának három fontos elemét veszem figyelembe: ÉLETTÉR (*érzékterrel*), ESEMÉNYTÉR, ÉLMÉNYTÉR, és az ehhez kapcsolódó *poéta- és mítoszelem-visszacsatolást*. Az élménytérhez hozzárendelhetünk szelektorokat, sémákat, amelyek közül a legfontosabb a valóságszelektor. Mindig olyan szelektort használjunk, amely az adott helyzetnek és az adott célnak megfelel. Ezzel a módszerrel értelmezni lehet a mítoszok eredeti keletkezését, és elemezni tudjuk a keletkezett mítosztémájú költemények fragmentumait, mind az archaikus, mind a későbbi korokban alkotott mítoszelemeket tartalmazó versek esetében. Ezt egyfajta „ikonológiai szövegelemzésnek” lehet tekinteni, de nem a klasszikus értelemben, például Erwin Panofsky modellje alapján, mert ez esetben a képet az interpretátornak kell „megfesterítenie” a költői szöveg leírása szerint, csak utána lehet bármilyen kapcsolódási lehetőségeket vizsgálni. Panofsky modellje három fokozatból áll, melyek csak elméletileg különülnek el egymástól, az értelmező szempontjából egyetlen, a műalkotásra vonatkozó folyamatot alkotnak. A fokozatok egymásutánja egyre mélyülő előrehatolást jelent az ikonográfia előtti leírástól az ikonográfiai elemzésen keresztül az ikonológiai értelmezésig. A fenti modell alapján első fokozatban az interpretátor tudatosítja, hogy mit „lát” az élettérben: a költemény figyelmes elolvasása után rögzíti a látott dolgokat. Elsődlegesen a természetes téma leírásáról, tehát az ábrázolt objektumok, bizonyos alakok, állatok, növények, épületek, továbbá az emóciós kifejezések azonosításáról van szó. Másodsorban az érzékelt eseményeket, sejtéseket rögzítjük, végül az élménytérben az élettér és az eseménytér által kiváltott reakciókat összegezzük. Ezekhez a műveletekhez az interpretátornak gyakorlati tapasztalatra, intuícóra és a tárgyakkhoz, eseményekhez fűződő mitológiai ismeretekre van szüksége.

A lírai mítoszelem meghatározásánál mindig a szöveggel isteni voltát kell keresni. Kérdés, hogy mi az isteni? Jellemzője lehet a titok, a csoda, a varázs, a sejtelen. Egy mitológiai istennek vagy istennőnek mindig emberfeletti tulaj-

donságai vannak. Például a teremtőképesség, a varázserő, a sebezhetetlenség, az átváltozási képesség vagy a szokatlan alkat. De ilyen az isteni szépség is. Szent Tamás szerint: „a legszebb csak átlátszik a földre”. Minden esetben a költeményben fellelhető mítoszelem meghatározása az elsődleges. A szokásos költői képek abban különböznek a líra mitológiai képeitől, hogy szöveggörnyezetük és toposzaik közelebb állnak a valósághoz.

*A verskép megfestéséhez az élettérben található minden dolgot figyelembe kell venni, ne felejtjük el: képes képtelenségek a mitológiai elemek.*

ÉLETTÉR-en az általános élettér értendő, tehát a világ, mely magában foglalja a mindenséget. Az ember a földet, különösen azt a helyet tekinti életterének, ahol valójában él. Szakrális aspektusból tekintve: az élettér nem szakrális része a profán tér, míg az oppozícióját szent térnek nevezzük. Ebben a környezetben a profán, a szent és a mítoszi terek egyaránt jelen lehetnek. Mircea Eliade román vallástörténész szent térnek tekinti a mitológiai teret is, amennyiben hozzá hierophánia (a szent valóság megnyilatkozása) kötődik. Versek elemzése során bennünket mindhárom tér érdekel, hiszen ezeken a tereken jönnek létre a természeti, társadalmi és a gondolati képek. A versekben a költő nemcsak közvetlen módon utalhat mitológiai történetre, szereplőre, tárgyra, hanem *közvetve* teremt olyan sejtelmes, varázslatos textúrát, amely mítoszként értelmezhető. Ahol az isteni megjelenik, ott az emberi sejtelem mitológiát hoz létre.

Az élettérben jelen levő mitológiai tér az isteni teremtés színhelye, itt nyilvánul meg a kozmogónia hatása, amely kiterjed az alvilág, a föld, az égbolt és az ember teremtésére egyaránt. Ebben a térben élnek az istenek, a látható és láthatatlan lények.

A mitológiai térnek legjellemzőbb tulajdonsága, hogy mindig jelen van az isten.

Az élettérhez szorosan kapcsolódnak a szubjektum érzékei. Öt külső érzékünk (látás, hallás, szaglás, ízlelés és tapintás) közvetíti az élettér képeit, hangjait, színeit, formáit, ízeit, milyenségét az eseménytér felé.

A mitológiai elemek versszövegeiben előforduló érzékképekből pedig következtethetünk a mitológiai hősök, istenek lelki motivációira. Önmagában kép, illat, szag, hang, íz nem létezik, ezek a dolgok mindig kötődnek valamihez. Például az illat a virághoz, hang a haranghoz, íz a cseresznyéhez, tapintás a meleg paplanhoz stb. Persze vannak összetett dolgok, amelyeket nem ilyen egyszerű ábrázolni, de fogalmi képeket alkothatunk róluk. Például az erkölcs nehezen mutatható meg képen. De képek sorozatával ezt is ábrázolni lehet ugyanúgy, mint a gyümölcsöt, vagy akár a gyűlöletet. Képzeletünkben sablonképek jelennek meg: a tapasztalataink képei. Az összetett fogalmak mindig valamely más, egyszerűbb fogalmak paradigmasorainak képződményei. Végül pedig az írás sem más, mint képérzékeink tükörképei, ha úgy tetszik: interpretációja.

Eckhardt mester, a 16. századi misztikus az ember érzékeit a lélek kiszolgálóinak tekintette, miszerint érzékeinket lelkünkkel tudjuk irányítani. *„Tudnod kell, hogy a mesterek szerint mindegyik emberben kétféle ember lakozik: az egyik a külső ember, ez az érzékiség; ezt az embert öt érzéke szolgálja,*

mindamellet a külső ember cselekedeteit a lélek irányítja. A másik a belső ember, vagyis az ember belső énje... a belső ember csak olyan mértékben fordul az őt érzék felé, hogy ezeknek vezetője és irányítója lehessen. (...) mindazokat az erőket, amelyekkel a lélek az őt érzékre fordított erőin túl rendelkezik, átengedi a belső embernek. És ha ez az ember valami magasrendű és nemes dolog felé fordul, akkor a lélek visszavonja mindazokat az erőket is, amelyeket az őt érzék kölcsönöz, s az ilyen embert azután eszeveszettnek és révetegnek tartják: mert egész lényét valami szellemi megismerést szolgáló képre irányítja, vagy valami kép nélkül való szellemi megismerésre."

Az igazi mítoszalköltő sem tehet mást, egész lényével a szellemi megismerés képét kell „festeríteni”, visszaszakadva az imitatio dei (istenkövetés) szent idejébe.

A külső érzékelések csak a belső érzékeink által válnak érzetekké. És ez már az ESEMÉNYTÉR-ben történik. Eltekintve a bonyolult élettani magyarázatoktól, egy rövid szakmai idézetből is meggyőződhetünk róla:

„Az érző ingerületeket – akár a külvilágból jönnek a külső érzékelő idegvégződések (exteroceptorok) közreműködésével, akár a test belsejéből származnak –, a belső érzékelő idegvégződések (interoceptorok) révén az idegrendszer dolgozza fel, és úgy hangolja össze a végrehajtó szervek választait, hogy azok az egész szervezet helyes működését és épségét biztosítsák. Ezen túlmenően az ember idegrendszere képes tárolni a korábban szerzett érző ingerületeket (emlékezet), és ezeket az emléknymokat, amennyiben megfelelőek, össze tudja hangolni más idegi behatásokkal, és együttesen érvényesíteni tudja a végrehajtó szervekhez küldött idegi ingerületekben. Az emberi idegrendszer magasabb rendű funkciókkal is rendelkezik, ilyenek a gondolkodás, a szellemi alkotóképesség, a beszéd, az írás és olvasás elsajátítása, amelyeknek alapvető szerepe volt és van az emberek közötti szervezett kapcsolatok, a társadalmak kialakításában, a szerszám- és eszközhasználatban, a munkamegosztásban és az előre tervezés képességében.”

Az eseménytérben tehát az ingerületekből belső érzékeink által emléknymok, eseményképek jönnek létre. Az említett gondolkodás, szellemi alkotóképesség a hiedelem többféle megnyilvánulását teremti meg. Ez lehet tudatos vagy tudatalatti alkotás, lehet önfeledt kép is, de mindenkor a megélt sémák érzékelt, vagy az érzékeltékből sejtett események vizionált képei. Kimondható tehát, hogy a gondolkodás, az emlékezet, az érzelem, a sejtelem és az intuíció alkotják a szellemi alkotóképesség attribútumait.

Az eseménytérben megelevenednek az élettér paradigmasorai: valóságossá, sejtelmessé és hiedelemmé válnak.

Az ÉLMÉNYTÉR-ben a befogadóban öltönek alakot a mítoszi képek, megelevenednek, megmutatják eidoszi (képzet) alakjukat. Amikor a vers élményelemei közül a mitológiai elemek élményeit (művészeti értékét) próbáljuk kimutatni, minden olyan esztétikai formulát vizsgálni érdemes, amely az élménykeltéssel tudományos megalapozottsággal foglalkozik. A lírai költészet ikonikus és személyes különlegessége az alkotó és a befogadó számára egyaránt mítoszi flow-élményt (tökéletes pillanat) nyújthat. Az isteni költői képek, különösen

a parabolé (jelképes) jellegű hippónakteusok (kólon) a költemény periódusainak folyamatában, fokozott élményforrásnak tekinthetők. Az ikonográfiai-ikonológiai szövegelemzés a mindennapiság sémáit kizárja, kiszelektálja az interpretáció során.

A mítoszeremtés és -elemzés sémájában az élménytér mint szelekciós terület vesz részt, nemcsak a mítoszelemek kimutatásának specifikus állomása, de egyben a művészeti élmények elhatárolásának területe. A mítoszok és a költemények élményképei egy belső állapotükör érzelmi vetületei.

*„A tükröt arra használjuk, hogy az arcunkat nézzük, a művészetet pedig arra, hogy a lelkünket lássuk.” (George Bernard Shaw)*

Ady Endre  
A Titok arat

„Láték egy asszonyt ülni egy veres fenevadon, ...  
melynek hét feje és tíz szarva vala ... és az ő homlokán ilyen név vala megírva: Titok...”  
János jelenései, 17.

Aratja a Földet a Végzet:  
Nagy aratás van, sokasodik  
Kereszt és tarló  
S aki eddig az égre nézett,  
Húlt orcával ma sárba hajló.

S ki a szentek véréből ivott,  
Szilajul, veres fenevadján  
Nyargal részegen  
A szörnyű asszony, a Titok  
S minden ugrásra száz tetem.

Vörös bársonyban és skárlátban  
Nyargal és dermesztően kacag  
S meghalt a lélek  
S így rosszabb, mint holtan a sárban  
S ez rosszabb halál, mint az élet.

Mind örülünk, arat a Titok,  
Halott lélekkel botorkálunk  
S az asszony kacag,  
Ki a szentek véréből ivott:  
Fúl az ember s ő arat, arat.

Adyknak A Titok arat c. verse A halottak élén, 1918-ban megjelent kötetében az Ésaías könyvének margójára című ciklusban található. A kötet Hatvany Lajos szerkesztésében készült, kilenc ciklusból áll, százhuszonöt verset fog-

lal magában. „A kötet verseiben a megszólalás modulációi úgy hangzottak, mintha lelki diszpozíciók, érzelmi tényezők önkéntelen kivételései lennének: a riadtságé, a reményvesztésé és tehetetlenségé” – állapítja meg Kenyeres Zoltán. Adódik ez döntően abból, hogy a háború éveiben írott versekről van szó.

A nyelvi intonáció alapját ezúttal is a sajátos és összetéveszthetetlen Ady-hang képezi, de jelentős szerepet kap benne az archaizmus. Olyan motívumok, melyeket a költő régebbi kultúrákból emelt át verseibe: a mitológiából, az ókori irodalmakból, leggyakrabban a Bibliából.

A költemény négy ötsoros strófából áll, melyek: 9,9,5,9,9 szótagosak. Rím-képlete: a,b,c,a,c.

A mítoszképet (Titok) tartalmazó cím egyben allegória, mely a versben többször is előfordul. Érzelmi ívet teremt, nyomósít és fokozza a mondanivaló súlyát. „Fül az ember s ő arat, arat.” A nyomatékosításra szolgál az ellentétes jelentésű tagmondatok alkalmazása: „S aki eddig az égre nézett, / Húlt orcával ma sárba hajló.” A mondatrészeket vissza-visszatérésével a gondolatritmus végig megtalálható a versben: „Aratja a Földet”, „arat a Titok”, „s ő arat, arat”. A képszerűség eszközeiként sok jelzőt alkalmaz: „nagy aratás”, „húlt orcával”, „szörnyű asszony”, „vörös bársonyban”, „halott lélek” – ezekkel igen szemléletessé teszi a narrációt. A mozgalmasság kifejezésére igék halmaza szolgál, sejtetve és építve a tragédia kialakulását: „aratja”, „nézett”, „ivott”, „nyargal”, „meghalt”, „kacag”, „örülünk”. Az árnyalásra, láttatásra, elképzelhetőbbé tételre a sok határozó szolgál: „szilajul”, „dermesztően”, „részegen” stb.

1910-ben, *A Minden-Titkok versei* között találkozhatunk először a Bibliából vett mottóval a versei előtt. Később egyre gyakrabban bukkanhatunk ilyen, a mondanivalót minél élesebben megvilágító eljárásra.

Az *Ésaiás könyvének margójára* című ciklusban az istenes versek jelentéstartalma átalakult és kitágult. A korábbi menedék-jellege megváltozott, a „miért?” kérdés sugallata zendül meg bennük. Jelképrendszerének középpontjában az apokaliptikus idők eljövetele, a pusztulás tragikus elrendelése lüktet.

A *Titok arat* című verséhez szintén biblikus mottót alkalmaz Ady. A János jelenései 17. fejezetének 3-4-5. énekéből szűrve-szerkesztve-dramatizálva úgy, hogy mondanivalója minél nyomatékosabb legyen.

A három ének teljes szövege így hangzik: „3. És mikor lélekben elvitt volna engemet (az angyal) egy pusztába, láték egy asszonyiállatot ülni egy veres fenevadon, *melly fenevad* vala teljes kőromlásnak neveivel, mellynek hét feje és tíz szarva vala. 4. Öltözött vala pedig az asszonyi állat veres bársonyba és skárlátba, és megékesített vala arannyal és drágakövekkel és gyöngyökkel, kinek kezében egy arany pohár vala, melly tele vala az ő paráznságának utálatosságával és tisztátalanságával. 5. És az ő homlokán ilyen név vala megírva: Titok, nagy Babilon, a föld paráználkodásinak és utálatosságának annyok.”

A Jelenések könyve, más néven: János jelenései vagy apokalipszise, Domitianus római császár uralkodásának idején, 81–96 között íródott. A szerző csak Jánosnak nevezi magát, nem apostolnak, aki Jézus szolgája és próféta. Száműzetésben élt Patmosz szigetén, mivel terjesztette a Jézusról szóló örömhírt, Isten egyházának történetét az őskeresztény kortól egészen a

végítélet napjáig. Száműzetése alatt valószínűleg kényszermunkát végzett az ottani kőbányában. Ma sok keresztény zarándok keresi föl a szigetet, főleg azt a barlangot, melyben állítólag János tartózkodott a Jelenések átélésekor. A Jelenések könyve az Újszövetség egyedüli próféta-könyve, amely bekerült a kánonba: összekötő kapocsnak tartják az Ó- és az Új testamentum között. János apostolnak ez az írása részletesen foglalkozik a Jézus és a Sátán között lejátszódó végső küzdelemmel. A Sátán az évezredek folyamán óriási hatalmat épített ki magának, és amikor eljön az idő, teljes erejét latba vetve áll majd ki a végső harcra.

A Jelenések könyvéről, az Apokalipsziszról Dr. Szűcs Ferenc így nyilatkozott: „Van igazságuk az apokaliptikus jeleknek. Nem csak a történelem, de a természet, az egész kozmosz tele van végzetes erőkkel. És figyelmeztetés ez, hogy az ember, aki isten ellenére akar ember lenni, ahelyett, hogy egyszerűen csak ember lenne, démonikusan pusztító erők szenvedő és cselekvő szereplője lesz a történelemben.”

Dér Katalinnak, a Szentírás avatott ismerőjének megállapítása szerint: „A Jelenések üzenete minden korban érvényes. Egyrészt azért, mert nem szűken vett történelmi eseményt mond el a mindenkori történelemről, annak lényegéről, a történelmet mozgató erőkről beszél. Másrészt pedig nyelvi eszközeinek egyezményes, a Bibliában egyszer s mindenkorra adott jelentése miatt tökéletesen alkalmas arra, hogy minden kor embere számára érthetővé tegye mindazt, ami vele a világban történik.”

A *Titok arat* c. vers mitológiai értelmezése az érzékképek interpretációjával közelebb visz bennünket az eredeti mítosz valóságtartalmához, akár új mítoszt is teremtve: a *háború mítoszá*t.

A versben előforduló mítoszelemek feltárása és jelentéstartalmának értelmezése:

1. TITOK
2. AZ ASSZONY, KI A SZENTEK VÉRÉBŐL IVOTT
3. VÉGZET

A TITOK: egy rejtett tény, gondolat, szándék, magyarázat, amelyről senki, vagy csak kevés ember tud. A Szent Titok jelentése olyan ismeret, mely Istentől származik, és amelyet ő megfelelő ideig nem tesz ismertté, és később is csak a kiválasztottnak tár fel. (Ha a titok ismerője meghal, és a titkot nem sikerül megfejteni: akkor rejtély lesz belőle.) A „titok” régi szava volt Adynak, idővel egyre körülhatároltabb jelentés kapcsolódott hozzá. Egybefonódott a „mindennel”, a halállal és Istennel. E szerint az elképzelés szerint a dolgok lényege rejtőzködő természetű, különös zónát alkot, ami amögött található, amit érzékelünk, tapasztalunk. Ez azt sugallja, hogy Ady a titkoknak révén került benső rokonságba a szimbolizmussal is. A gondolat, hogy a dolgok lényege transzcendens, tapasztalaton túli, és megfejtésre, megragadásra vár. A megfejtésre váró összes titoknak a birtokában csak Isten van, de annak részleteit a költő is birtokba veheti. A *Hiszek hitetlenül Istenben* c. versében írja: „*Minden titok e nagy világon / S az Isten is, ha van / És én vagyok a titkok titka, / Szegény hajszolt magam.*”



A Titok görögül: *mysterion*. A bezárulni, magába zárni igéből származik. A Jelenések könyvében a „gonoszság titkáról” van szó. Misztériumoknak nevezték azokat a mágikus szertartásokat, amelyeket a legnagyobb titokban hajtott végre a beavatottak egy csoportja valamely isten vagy istennő tiszteletére. A *Titok arat* c. vers értelmezése szempontjából fontos annak megválaszolása is, hogy hol jelenik meg először a titok az asszonnal kapcsolatban. Az I. Mózes 10. fejezetében található Noé három fiának (Sém, Hám és Jáfet) nemzetségtáblázata (10,1–10). Nimródot Noé dédunokájaként és Babilon építőjeként ismerjük meg a Bibliából. Az ő nevéhez kapcsolódik a Napisten-imádat elterjesztése. Felesége Szemirámisz volt: AZ ASSZONY, KI A SZENTEK VÉRÉBŐL IVOTT.

Eusebius, az egyházatya (Krónika 1–2. kötet) azt írja, hogy Nimród és Szemirámisz Ábrahám idejében uralkodtak. (Ábrahám a Biblia időszámítása szerint Kr. e. 2052-ben született és 175 évet élt.) Szemirámisz varázslatosan gyönyörű, de kegyetlen nő volt. Titkos szerelmi kalandok, izzó vágyak és mesés építmények (a függőkert is) kapcsolhatók titokzatos alakjához. (Gluck és Rossini operát, Voltaire tragédiát írt róla, és sok olasz zeneszerző választotta műve címéül az ő nevét. Festőket is megihletett legendája. Szemirámisz történetét az ókor neves történetírói: Ktésziász, Knidiosz, Hérodotosz, Iusztinus, Diodorosz is ismerték, és munkáikban felhasználták.)

Nimród és Szemirámisz az atyáktól örökölt hittel szemben titkos tant alapítottak. De csak a misztériumba felvettek ismerhették meg azt a tudást, amit a titkos tan tartalmazott, aminek lényege a mágikus rendtartás és a papok iránti vak és föltétlen engedelmisség. A babiloni misztériumok jelképe egy arany pohár volt. (Ez a szent kehely a mai napig része a Napisten-imádatnak.) A Jelenések könyve 17. fejezetének 4. éneke a parázna Szemirámiszra vezethető vissza, hiszen őt ábrázolták így, mint a nagy tanítómestert. Aki meg akarta ismerni a misztériumokat, annak innia kellett az arany pohárból, amelybe egy titokzatos, bódító italt töltöttek, az ital elködösítette az értelmet és felkorbácsolta a szenvedélyeket (borból, lisztből, mézből és vízzel kevert méregből erjesztették).

A VÉGZET vagy *Sors*: gyakran használják a kettőt szinonimaként, de a „sors” és a „végzet” szavaknak külön jelentésük van. A két szó a 19. századi filozófia szerint különböző jelentést kapott. A végzet, latinul *fátum*: a dolgok végkifejletére utal, és ilyen értelemben „cél” létezését feltételezi, amely felé a bekövetkező események sodornak bennünket. A különféle terminusokkal jelölt végzet gondolata Hérakleisztól kezdve jelen van a görög filozófiában is. Meghatározó jelentőségű fogalommá a sztoikus filozófián belül vált. A világmindenséget szerves egységként szemlélő sztoikusok számára a végzet: részint az isteni értelem (*logos*), az isteni gondviselés (*pronoia*) és a természet (*physis*) szinonimája. A sorsot a hagyományos használat úgy határozza meg, mint egy hatalmat vagy erőt, ami előre meghatározza az események folyását. E koncepciónak alapja az a meggyőződés, hogy van egy fix természetes rendje az univerzumnak, és bizonyos fogalom szerint a kozmosznak. A klasszikus mitológia szereplői a „sors-istennők”, más néven a *Moirák* (görög), illetve a *Párkák* (római) mitológiában. A sorsot gyakran értelmezik isteni eredetű dologként.

Kivetítve *A Titok arat* című vers képeit az érzékképeken alapuló metódika szerint az Élet-Esemény-Élménytérén át, a mítoszelemzéssel kiegészítve: a költői nyelv által tényleges élményt kapunk. Ezzel a szintézissel a szöveg olvasása során a vers mozgóképfolyamatát tudjuk kivetíteni interpretációs vásznunkra.

Az ÉLETTÉR képei a versben ezúttal nem a mindennapiság kategóriájába tartoznak, meghökkentőek, nem szokványosak. Vannak élmények, amelyek az ingerinformáció ellenében elkülöníthetők egyéb élményeinktől. Persze csak akkor, ha odafigyelünk rájuk, pontosabban azokra a tárgyakra, eseményekre, melyek blokkolhatják a cselekvésünket. Ezt az odafigyelést nevezi Maquet kontemplatív figyelemnek. „Azért kerülhetnek a figyelmünk középpontjába, mert különleges tulajdonsággal rendelkeznek. Azzal, hogy odafigyelünk rájuk, egyszersmind elkeretezzük a környezetet a mindennapi élet többi tárgyaitól.” Furcsa, megmagyarázhatatlan *érezképeink* keletkeznek érzékelésünk során. *Látjuk*: aratás van a földön, sokasodik a kereszt, de nem a levágott gabona kévéiből, hanem halott emberek testéből. A halál kaszája arat. Egymás után omolnak sárba a nemrég még eget, napsütést, életet élvező emberek. Fenevadon nyargal egy vörös ruhás asszony, véres serleg a kezében, homlokára írva a mitológiai Titok, a szörnyű prófécia értelmezésének titka, *hallani*: rémes kacagását, a halállal szembesülni kényszerült asszonyok, gyermekek sikolyát, a fenevad dobaját, a földre hulló halottak zuhanásait. Baljós sejtelem áraszt el bennünket.

Az ESEMÉNYTÉR-ben történnek a cselekvések és jelennek meg a sejtések. Az érzékképek felerősödnek, és megmutatkoznak a gondolatok valós és sejtett képei: kiderül, hogy a toporzékoló, szilaj fenevad hátára pattanó, vörös bársonyba öltözött, dermesztő kacagású asszony tiporja halálra az embereket. Ő az, ki a szentek véréből ivott, s megrészegülve ember-arató Végzetté vált. Ide-oda ugratva a szörny hátán: kegyetlenül eltapos mindenkit, aki útjába kerül. A fenevad üvölt hét fejével, döfköd, öl tíz szarvával, hátán a szörnyű asszonnal, akinek kacagását visszhangozza „hét hegy és tíz király”. (Utalás Babilon elpusztítására.) Majd azt vesszük észre, hogy aki még életben van, a lelke már annak is halott. Bambán, magukról mit sem tudva botorkálnak a temetővé vált földeken. Önmaguk hitetlenségébe fulladva bele.

Az ÉLMÉNYTÉR-ben a befogadóban alakot öltenek azok a mítoszképek, amelyekkel a fentiekben megismerkedtünk. Kivetülésre kerülnek külső érzékeink hatására a belső sejtésekből alkotott mitológiai tartalmú képek, melyeket a költő a versében megírt. Vagyis: a vers olvasása során kapott képekből fel tudjuk építeni a „teljes egészet”, s világossá válik: miért is kellett megszületnie. Most és itt körülöttünk újból pusztulás fenyeget: a háború szedi áldozatait. Az élettérben megjelent baljós sejtelem immár szörnyű tragédiát vetít ki. A feltároló, kegyetlen képek a történéseknek emberi léptékkal való beláthatatlanságát hangsúlyozzák. Felcsap a démonikus örület riadt, véres sötétsége, érthetővé válik a Titok a versben. De a maga valóságában teljes bizonyossággal megfejtteni nem tudjuk.

Végel László Adyval kapcsolatban írja: „Titokról szólni annyi, mint a jövő titkosírását megfejteni. A titok tehát nagy várankozás és még nagyobb bizonytalanságot jelent. Az egyik történelmi perc már elárulta gyermekét, a másik még nem ölelte magához. A titkot csak az tudja, aki szenvedélyesen tudja, hogy az övé a jövő, vagyis egy kisebbséghez tartozik, mert a többség nem érzékeli a titkot, sokszor ellenséges is iránta. S a titok még több is ennél: hangos kérdés és halk válasz. Aki kérdez, reméli, hogy a válasz majd erősödik.”

Így lesz-e? Így lehet-e? Ez is titok. Az viszont – úgy hiszem – nem, hogy Adynak ez a költeménye örök-aktuális lesz minden történelmi korban, amíg csak ember él a Földön.

